

УДК 392.5

ФОРМУВАННЯ МЕТОДОЛОГІЧНОЇ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЖЕРЕЛ ПРАВА В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Василь ІЛЬКОВ,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри загально правових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

SUMMARY

In the article the process of forming of methodological basis of research of sources of right is analysed in the administrative rule-making. A structure is offered methodological basis of research of sources of right in the administrative rule-making and on the basis of the doctrine going near description of methodology of scientific cognition.

Key words: right, methodology, methods, sources of right, administrative rule-making.

АНОТАЦІЯ

У статті аналізується процес формування методологічної основи дослідження джерел права в адміністративному судочинстві. Структуровано методологічну основу дослідження джерел права в адміністративному судочинстві та на основі доктринальних підходів до характеристики методології наукового пізнання.

Ключові слова: право, методологія, методи, джерела права, адміністративне судочинство.

Постановка проблеми. У правовій системі України спостерігаються корінні зміни. Ці перетворення торкнулися й змін поглядів на систему та роль джерел права в адміністративному судочинстві. Раніше традиційно вважалося, що джерелами права є закон, підзаконні правові акти, тобто джерела законодавства, то зараз уявлення щодо джерел права в адміністративному судочинстві дещо змінюються, і цей перелік поповнюється нормами міжнародних договорів, рішеннями судів (судовою практикою). Відповідно, потребують глибокого аналізу зміни уявлень щодо джерел права в адміністративному судочинстві з метою встановлення їх відповідності потребам захисту прав та інтересів осіб у сфері публічно-правових відносин, судової практики, визначення подальшого розвитку системи джерел права в адміністративному судочинстві. Для вирішення цих питань актуальним стає визначення методологічних засад дослідження джерел права в адміністративному судочинстві.

Актуальність теми. Розв'язання цієї проблеми лежить у межах філософії права й загальної теорії права. Питаннями методології права займалися такі вчені, як С.С. Алексєєв, Д.А. Керімов, М.В. Костицький, М.І. Козюбра, П.М. Рабінович та інші. Поряд із цим у науці відсутні праці, присвячені методології та методам дослідження джерел права в адміністративному судочинстві.

Метою статті є здійснення аналізу процесу формування методів дослідження джерел права в адміністративному судочинстві на основі доктринальних підходів до характеристики методології наукового пізнання.

Виклад основного матеріалу. Результати дослідження джерел права в адміністративному судочинстві не можуть існувати самі по собі, а залежать від здобутків філософії права та теорії права.

Слід констатувати, що наявний в юридичній науці плюралізм методологічних підходів та методів наукового пізнання, що зумовлений багатоаспектністю явищ правової реальності та націленістю на подальше їх дослідження, встановлення закономірностей їх розвитку. Вказаний плюралізм методологічних підходів та методів наукового пізнання, а також наявне різноманіття авторських наукових поглядів на розуміння методологічної основи дослідження сьогодні зумовлюють сам процес наукової

роботи, який відбувається за умови відсутності єдиних і уніфікованих методологічних підходів до пізнання явищ правової реальності. Окремо варто звернути увагу на те, що в сучасних умовах розвитку науково-дослідної роботи спостерігається трансформація методологічної основи наукового дослідження, що пов'язано з посиленням динаміки розвитку державно-правових явищ, яка тягне за собою необхідність розширення, конкретизації та уточнення методологічних підходів і методів, які становлять основу організації наукового дослідження. Таким чином, методологічна основа має бути розроблена індивідуально, відповідно до поточних потреб розвитку державно-правових явищ з урахуванням особливостей конкретного предмету наукового дослідження [1].

Обираючи методологічні підходи до дослідження джерел права в адміністративному судочинстві, слід зазначити, що вони залежать від багатьох чинників, серед яких варто виділити наукові підходи, засоби, принципи та методи.

Під час дослідження джерел права в адміністративному судочинстві ми вважаємо за доцільне не зосереджувати увагу на діалектиці як основній методології наукового пізнання, а враховуючи динамізм розвитку суспільних відносин, соціальних процесів, що змінюються під впливом багатьох чинників, – зосередити увагу на пошуку нової методології пізнання джерел права в адміністративному судочинстві.

Оскільки правова система та правові явища є відкритими та нестабільними, на нашу думку, перспективним є дослідження джерел права в адміністративному судочинстві саме з позицій синергетики, а також застосування цих законів у галузі порівняльного правознавства. Саме завдяки синергетиці можна буде спостерігати дію її законів під час дослідження джерел права в адміністративному судочинстві, повно висвітлити уявлення про всі їх форми, зробити дослідження в ретроспективі, в просторі (вивчити та дослідити джерела права в інших правових системах та обґрунтувати можливості запозичення тих чи інших форм), розкрити сутність їх дії та взаємодії в часі та просторі.

Як правильно зазначають О.М. Джужа, Р.А. Калюжний, при цьому вибір суддею одного з можливих судових рішень можна розглядати як точку біфуркації (вибору системою

подальшого шляху розвитку), а фактичні обставини, що впливають на рішення судді – як флуктуації (випадкові процеси, що роблять вплив на цей вибір). Таким чином, система правових норм, що формується на основі судових прецедентів, виявляється безпосереднім результатом процесів самоорганізації в суспільстві. Наслідком процесів соціальної самоорганізації є правові звичаї, які складаються «природним чином» як форма вираження громадської думки з приводу певних поведінкових актів. Слід зазначити, що механізм формування громадської думки вивчений із позицій синергетики відносно добре. Тому, на нашу думку, застосування синергетичних підходів для вивчення генезису права доцільно починати саме з дослідження механізмів формування норм суспільної моралі й правових звичаїв як джерел права [2].

Отже, ми вважаємо, що використання синергетичного підходу під час дослідження джерел права в адміністративному судочинстві дозволить розглянути та розкрити їх зміст у нетрадиційному аспекті, як складну, відкриту, динамічну систему, розвиток якої відбувається внаслідок певних зовнішніх змін і потреб, прослідити закономірності їх розвитку, що в цілому дозволить вирішити завдання щодо покращення здійснення правосуддя в адміністративних справах під час розгляду публічно-правових спорів адміністративними судами.

Варто звернути увагу на ціннісний підхід як спосіб пізнання джерел права в адміністративному судочинстві.

Цей підхід тісно пов'язаний з науково-пізнавальним підходом, який має на меті відкриття законів функціонування об'єкта, підведення різних явищ під загальні поняття. Тому ціннісний підхід існує об'єктивно та ґрунтується на необхідності отримання двох типів інформації про об'єкт: наукової та ціннісної [3]. Тому вивчення та оцінку джерел права в адміністративному судочинстві необхідно проводити з таких позицій, які знайшли своє законодавче закріплення в основних засадах адміністративного судочинства.

Ціннісний підхід дозволяє серед джерел права виділити природно-правові принципи, які закріплені в КАСУ. Саме ці джерела права мають сьогодні визначати загальний напрям розвитку, характер і сучасний дух сучасного адміністративно-процесуального законодавства.

Тому стан методологій правознавства визначається потребами, запитами соціальної практики, які зумовлюють модифікацію об'єкта і предмета цієї науки. Вона залежить від інших наук про людину, державу і суспільство. Якщо право є творінням людським, то усвідомлення його сутності неможливо без розуміння природи людини у всіх її виявах, без розуміння потреб людини, її здібностей і прагнень [4, с. 11]. Тому розуміння права має починатися з антропологічного моменту. Саме при антропологічному підході людина стає центральним об'єктом загальнотеоретичного правознавства, а її природно-правові властивості та закономірності державно-юридичного забезпечення перетворюються на найважливішу складову предмета цієї науки. Відповідно до того, що однією з функцій джерел права є забезпечення безконфліктної життєдіяльності суб'єктів суспільних відносин, урегулювання відносин між людьми та їх об'єднаннями, захист інтересів, прав людини і громадянина, звернення науки до людини й цінностей, що з нею пов'язані, зумовлюють пряме закріплення в джерелах права пріоритету загальнолюдських цінностей над класовими, а також прийняття джерел права з огляду на необхідність дбати про забезпечення прав і свобод людини і гідних умов її життя [4, с. 14].

Отже, антропологічний підхід становить методологічне підґрунтя для вивчення джерел права в адміністративному судочинстві, адже дозволяє позбавити науку від догматизму, від однобічного коментування норм законодавства,

скласти уявлення про людину, її соціальну цінність, що сприятиме не тільки гуманізації правотворчості, але й гуманізації змісту джерел права.

Застосування феноменологічного підходу дозволить отримати уявлення про джерела права в адміністративному судочинстві як правовий феномен, «який у поєднанні з моральними принципами та цінностями, правовою спадщиною, принципами гуманізму, верховенства права тощо зумовлює децентралізацію права, зближення природного й позитивного права, сприяє відкритості правових систем» [3].

Вивчення джерел права в адміністративному судочинстві не можливо без цивілізаційного підходу до дослідження їх системи.

Цивілізаційний підхід, якщо його застосовувати до джерел права, дозволяє визнати природним різноманіття правових культур і державних інститутів як мозаїку світу, який розвивається, зберегти власну унікальність, використати досягнення різних цивілізацій, вести з ними культурний діалог, знаходити спільні правові рішення й організаційні засоби їх здійснення при взаємодії з іншими правовими системами і державами. Визначення джерел права та особливостей їх функціонування в країнах, що належать до різних правових сімей, у різні періоди розвитку світових цивілізацій значно збагачує дослідження, виводить його на вищий рівень узагальнення [3].

Спираючись на цивілізаційний підхід щодо дослідження джерел права в адміністративному судочинстві, вважаємо за доцільним дослідити їх систему в поєднанні з різними правовими системами, системою права, правовою свідомістю та правовою культурою. Ціннісний підхід дозволяє розглянути джерела права в адміністративному судочинстві у поєднанні двох факторів – судової практики та законодавства, дослідження яких як самостійних правотворюючих феноменів є необхідним у сучасних умовах розвитку правової системи. Ціннісний підхід дозволяє дійти висновку, наскільки сучасне адміністративно-процесуальне законодавство відображає інтереси та потреби людини, суспільства та держави, наскільки джерела права в адміністративному судочинстві містять у собі закономірності та тенденції суспільного розвитку.

Висновки. Отже, підсумовуючи вищевикладене, ми можемо зробити такі висновки.

По-перше, сьогодні значно збагатилося уявлення щодо методології та методів дослідження, з'явилися різні гуманітарні напрями: синергетика, феноменологія тощо. Це зумовлено багатьма чинниками, серед яких варто виділити зміну ставлення до права і закону, що відбуваються внаслідок різних глобалізаційних, міждержавних процесів та суспільно-державних явищ.

По-друге, дослідження джерел права в адміністративному судочинстві напряму залежить від здобутків філософії права та теорії права, теорії адміністративного права, адже зміна наукових позицій до права, до предмету адміністративного права призводить до зміни підходів щодо джерел права в адміністративному судочинстві.

По-третє, класичний нормативістський підхід, як правильно зазначає А.І. Дришлюк, не відповідає сучасній тенденції розширення кола джерел права, посиленню їх ролі, а також правозастосовній та іншій юридичній практиці, яка фактично склалася [3]. Наслідками такого право розуміння є ототожнення джерел права з нормами права, недооцінка соціальної ролі джерел права, дослідження джерел права в адміністративному судочинстві як законодавства.

По-четверте, сучасні підходи щодо методології наукових досліджень, окреслені нами вище, дозволяють отримати багатогранне та повне уявлення щодо джерел права в адміністративному судочинстві.

Список використаної літератури:

1. Корольова Ю. Формування методологічної основи наукового пізнання джерел права / Ю. Корольова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/10/24.pdf>.
2. Джужа О.М. Щодо можливостей вивчення правових явищ з позицій синергетики / О.М. Джужа // Право і суспільство. – 2009. – № 2. – С. 3–12.
3. Дрішлюк А.І. Щодо методології дослідження системи джерел цивільного права України / А.І. Дрішлюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/5253/Drishljuk%20A.%20I.%20Shhodo%20metodologii%20doslidzhennja.pdf?sequence=1>.
4. Пархоменко Н.М. Джерела права: проблеми теорії та методології : [монографія] / Н.М. Пархоменко. – К. : Юрид. думка, 2008. – 336 с.

